

CHRISTOPH DE SPIEGELEER

Sterven, begraven en herdenken van koninklijke en politieke elites in België tussen 1830 en 1940. Een culturele en politieke geschiedenis

Vrije Universiteit Brussel, 2015. Promotor : Prof. Dr. Jeffrey Tyssens.

In dit proefschrift worden culturele, politieke en sociale dimensies van de omgang met het sterven, begraven en herdenken van koninklijke en politieke elites bestudeerd over een periode van meer dan honderd jaar (1830-1940). De selectie casussen omvat in totaal 168 personen. De analyse van de vele individuele ervaringen en strategieën bij en rond de gekozen populatie, via een driedelig stramien (fasen van beheer van sterven, stoffelijke resten en herinnering), laat toe om twee belangrijke sociaal-culturele concepten ontleend aan het werk van Michel Vovelle te toetsen aan de Belgische historische realiteit : *“la mort bourgeoise”* en *“la mort déchristianisée”*.

De opkomst van *“la mort bourgeoise”* in de 19e eeuw werd gekenmerkt door een privatisering van het sterfbed, publieke luisterrijke begrafenissen en een herinneringscultus op begraafplaatsen. De groeiende culturele burgerlijke gevoeligheden rond het morele belang van het huisgezin werden geprojecteerd op het gemediatiseerde overlijden van Louise-Marie en Leopold I in 1850 en 1865. In de fase van het beheer van de stoffelijke resten kregen liberale burgemeesters van grote steden zoals Antwerpen, Luik en Brussel gedurende heel de periode de eer van plechtige door de stad georganiseerde en betaalde begrafenissen als huldebetoon, met vaak een rouwkapel in het stadhuis en speciaal ontworpen lijkwagens. Deze

stedelijke burgerlijke praal kreeg een nog veel grotere spektakelwaarde bij koninklijke lijkstoeten in tijden van nationalisering van monarchieën en theatraalising van de internationale politiek in de tweede helft van de lange 19e eeuw.

Tijdens de *belle époque* zien we meermaals bij liberale en katholieke politici en staatsmannen de vraag opduiken naar een intieme uitvaart zonder militaire eer. Deze versobering zette zich door bij de katholieke en liberale hoge burgerij na de Eerste Wereldoorlog, al verdween de Victoriaanse gevoeligheid voor een uitvoerige rouwstoet en uitgebreid eerbetoon voor zeer publieke figuren en politieke leiders zeker niet plotseling in de tussenoerlogse periode. Zo werden door het parlement goedgekeurde staatsbegravenissen van illustere voorbeeldfiguren die symbool stonden voor het Belgische verzet tijdens de bezetting als gemediatiseerde evenementen ingeschakeld in de naoorlogse collectieve en patriottische herdenking van de oorlogsslachtoffers.

In de jaren 1870 werden de stoffelijke resten van Leopold, Louis-Marie en prins Leopold definitief overgebracht naar de crypte van de nieuwe kerk van Laken en werden nieuwe door Père-Lachaise geïnspireerde stedelijke begraafplaatsen in de periferie van Brussel en Gent geopend. Nieuwe gelaïciseerde necropolen buiten stedelijke centra werden doelbewust als laatste rustplaats gekozen door belangrijke figuren uit de antiklerikale bourgeoisie.

“La mort déchristianisée” blijkt als tweede centrale concept problematischer om de funeraire cultuur rond de groep elitefiguren te duiden. Op het culturele niveau was er

sprake van conflicten en strijd. Secularisering en christianisering vonden tijdens de lange 19e eeuw dan ook beiden plaats door middel van een polariserende wisselwerking. Het katholieke reveil liet zich na 1830 gelden in de fase van het beheer van het sterven door een idealisering van de goede katholieke dood bij verschillende sociale klassen. Rond de eeuwwisseling was het buitenkerkelijk sterven en begraven bij een liberale minderheid in een stedelijke context wel stilaan ingeburgerd nadat een handvol hooggeplaatste figuren, dikwijls prominente vrijmetselaars, sinds de jaren 1850 en 1860 besloten de laatste sacramenten te weigeren en burgerlijk begraven werden. Ze werden in deze voorgedaan door socialistische arbeiderskringen in de hoofdstad. Dit nam niet weg dat het aantal burgerlijke begrafenis rond de eeuwwisseling zelfs in de grote steden slechts een fractie van het aantal kerkelijke begrafenis bedroeg. Ook in het interbellum behield de Kerk nog steeds haar greep op het sterfbed en de begrafenis. Zowel het katholiek reveil als liberaal antiklerikalisme waren ook van invloed op de reacties op het overlijden van leden van de koninklijke familie in de 19^e eeuw. Het sterfbed en de begrafenis van de Lutherse Leopold werd in 1865 ten tijde van een oplopende strijd tussen antiklerikalen en katholieken rond de scheiding tussen Kerk en Staat het onderwerp van gevoelige discussies.

Het katholicisme mag dan wel haar culturele dominantie hebben behouden over het funeraire gebeuren in onze periode, de Kerk verloor wel haar materiële greep op het transport en begraven van stoffelijke resten in de loop van de tweede helft van 19^e eeuw en diende uiteindelijk ook het verbranden

van lijken te aanvaarden. De laïcisering van begraafplaatsen en het lijkenvervoer vanaf de jaren 1870 werd in België niet doorgevoerd via nationale legislatieve weg zoals in Frankrijk, maar door het lokale optreden van een antiklerikale burgerij in de schepencolleges en gemeenteraden, geggesteund door het hoogste rechtscollege van het land, het Hof van Cassatie. Met dit proefschrift werden belangrijke inzichten verworven in de manier waarop transnationale en sociologische processen zoals privatisering, bureaucratisering en secularisering de omgang met dood en herinnering in een concrete sociale en nationale context hebben beïnvloed tijdens de 19^e en 1^e helft van de 20^e eeuw.